

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Павко А.І.,

*доктор історичних наук, професор,
лауреат премії ім. М. Грушевського НАН України
(м. Київ, Україна)*

In the article is exposed the dialectical correlation the processes of national integration in Ukraine.

Keywords: *dialectics, European integration, national concept, the humanities.*

Висхідною позицією у висвітленні методологічних аспектів, пов'язаних з науковим аналізом діалектичного взаємозв'язку національної консолідації та європейської інтеграції України, має аргіогі стати з'ясування термінологічної сутності таких ключових понять, як «консолідація» та «інтеграція», виявлення потенційно можливих елементів співпадання у сутнісних смислах окреслених нами категорій наукового пізнання. Зазначимо, що у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» термін «консолідувати» вживається у значенні зміцнювати, утверджувати що-небудь; об'єднувати, згуртовувати когось [2, с. 247].

Натомість у зазначеному науковому виданні поняття «інтеграція» її авторами тлумачиться як доцільність об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи [2, с. 219].

Смислова спорідненість вказаних термінів, перенесення їх у геополітичну площину, в систему політико-правових гуманітарних координат цивілізаційного вибору України, на наш погляд, відкриває перспективні можливості дослідження органічного взаємозв'язку процесів національної консолідації та європейської інтеграції України в сучасних умовах.

Варто підкреслити, що Україна як важливе геополітичне утворення на європейському континенті є невід'ємною складовою нової системи європейських і глобальних зв'язків та відносин, що сформувалися на зламі тисячоліть. Істотними чинниками зростання міжнародного значення України є її надзвичайно сприятливе положення у самому центрі Європи, на межі православної, західної та ісламської цивілізацій. Завдяки цьому наша держава є повноправним учасником широкої взаємодії культур і цивілізацій у сучасному світі. Україна намагається сприяти подоланню геополітичних і культурних бар'єрів, створенню умов для глобальної взаємодії культур і цивілізацій, формуванню демократичного світового устрою. Наша держава зробила свідомий вибір на користь загальноєвропейської інтеграції. Вперше репрезентована Л. Кучмою в якості інтелектуального українського політичного продукту ідея європейського вибору лише при президентові В. Януковичі була трансформована у системну, послідовну модернізацію країни європейського гатунку, яка відкриває реальні можливості для України утвердитися в якості сильної та амбітної держави, що здатна адекватно відповідати на виклики XXI століття. У своєму виступі під час урочистостей з нагоди 20-ї річниці незалежності України в Палаці «Україна» В. Янукович ще раз наголосив «на незворотності нашого цивілізаційного вибору і практичних кроків на запровадження європейської суспільної моделі в Україні» [1, с. 8].

Очевидним є те, що залучення України до інтегрованого європейського простору є для нашої держави велінням часу й усвідомлюється як загальна стратегічна мета входження у світову політичну й економічну систему в якості, відповідній її потенціалу та можливостям. У ширшому сенсі йдеться про цей процес як про один із вагомих складників української національної ідеї в цілому, як про закономірний шлях і водночас засіб самоствердження України як незалежної держави.

Підкреслимо, що стратегічний курс України на європейську інтеграцію в умовах сьогодення є імперативом її зовнішньої та внутрішньої політики. Як вважають експерти, сформовано суспільно-політичний консенсус щодо євроінтеграційної стратегії держави, хоча окремі політичні сили висловлюють різні думки стосовно характеру й темпів, конкретних кроків і заходів нашого просування цим шляхом. Одні з цих сил не завжди чітко розуміють реальні умови інтеграційного процесу, його конкретний практичний складник, інші – обтяжують цей процес умовами, за яких він може затягнутися на невизначений час. Існують також суперечності між пріоритетами довгострокової стратегії євроінтеграції країни та вузько прагматичними інтересами окремих політико-бізнесових структур [4, с. 5-6].

З метою подолання внутрішніх суперечностей, які є несприятливими гальмівними чинниками на шляху цілеспрямованого впровадження в Україні європейської моделі суспільного розвитку, важливим є, насамперед, розгортання динамічного процесу консолідації українського суспільства навколо сучасної національної ідеї. Для розуміння її сутності і значення в контексті євроінтеграційного руху України доречно, на наш погляд, навести влучне метафоричне висловлювання відомого французького письменника В.Гюго. «Наше життя, – вказував він, – подорож, ідея – проводиря, і все зупиняється. Мету втрачено, а сил як і не було» [10, с. 312].

На думку М.Поповича, ідея – це така форма свідомості, в якій, по-перше, дано певний образ реальності і, по-друге, сформульовано пов'язану з цим образом мету і спосіб її досягнення. Тобто вона містить і картину світу з його цінностями й проблемами, і проект його перетворення. Отже, національна ідея – суспільний проект загальнонаціонального масштабу, невід'ємною складовою якого є певне уявлення про об'єктивне становище нації, її цінності й проблеми, а також про загальнонаціональні цілі та шляхи їх досягнення. На слушну думку українського філософа, національна ідея утверджується лише тоді, коли вона орієнтована на нове. Вона повинна бути конструктивною, мати реалістичні цілі й спиратися на ефективні соціальні технології їх досягнення. Національна ідея має не тільки зруйнувати все, що заважає нації гідно жити, а й створити реальні умови для її процвітання [9, с. 5-6].

Нагадаємо, що поняття «українська національна ідея», яке ввійшло до наукового лексикону ще з другої половини XIX століття, вживається в трьох основних значеннях: як ідея про українську націю; як відображення особливості української національної самосвідомості, ідея, яка означає український національний ідеал, мрію; як загальнонаціональна ідея, яку поділяє більшість громадян України (чи спроможна отримати підтримку більшості). Як бачимо, поняття «українська національна ідея» органічно поєднується з проблемою української національної самосвідомості, становлення, існування розвитку української нації: і нації-етноса, і нації-держави, етнічної і громадянської (політичної).

Зазначимо, що в сучасній вітчизняній соціогуманітарній літературі висловлені науково коректні узагальнюючі думки про те, якою повинна бути українська наці-

ональна ідея або сукупність ідей, в якій вона знаходить своє втілення. У новітніх дослідженнях сформульовано положення про те, що висхідним моментом у формуванні української національної ідеї має стати цивілізаційна матриця України, яка складається з уявлень про сильну державну владу, реформістських механізмів мобілізаційного типу, православного архетипу. У раціональній ідеї мають відтворюватися ціннісні орієнтації, вироблені українським народом протягом століть, отримати втілення його історична сутність, історичне ядро, його традиції. Водночас національна українська ідея не повинна бути романтичною ідеалізацією минулого, нести в собі риси утопії, анархізму. Потрібно уникати міфологізації та стереотипів минулого. Однією з найбільш важливих рис української національної ідеї має стати не лише її укоріненість в історичному минулому, але і вияв піклування про історичну долю нації, тобто вона має уособлювати стратегічну мету національного процесу [11, с. 331].

Саме до таких детермінантних чинників, які визначають стратегічний поступ української держави, нації, варто віднести європейську інтеграцію України, яка, без сумніву, є невід'ємним структурним компонентом української національної ідеї. Консолідація українського суспільства навколо перспективних та проблемних питань європейського вибору України має ґрунтуватися на усвідомленні освіченою частиною української спільноти тієї обставини, що європейська інтеграція нашої держави – це об'єктивний, історично зумовлений процес. Відомо, що противники євроінтеграції прагнуть загальмувати цей процес, або навіть і остаточно його зупинити. Водночас зусилля прихильників процесу євроінтеграції спроможні його прискорити. Саме для них європейський вибір є частиною їх світогляду, усвідомленим вибором. У форматі ідей національної консолідації необхідно зробити особливий акцент на тому, що стратегічною перспективою включення України до процесу розширення ЄС є повноправне входження до кола європейських цивілізаційних країн, з якими нас об'єднують спільні цінності, європейська ідентичність, історія, географія та політика. У цьому сенсі важливо, щоб європейська інтеграція України не залишалася на рівні декларативних гасел і формальних заходів, як це нерідко було в минулому, а перетворилася на цілком практичний процес, що охоплює всі складові нашого внутрішнього суспільного й політичного життя і зовнішньої політики.

Разом з тим, залишаючись на ґрунті політичного і наукового реалізму, варто зазначити і те, що Європейський Союз не є якимось благодійним фондом, який чекає на нових партнерів. Євросоюз стає сильним, потужним гравцем, який виборює своє місце у світі. Як потужний колективний суб'єкт він шукає можливості ствердження своїх інтересів у зонах впливу, намагається сформувати відповідну архітектуру цього впливу. І Україна в цьому сенсі опинилася в непростій ситуації, ідентифікуючи себе, з одного боку, з великою Європою, а з іншого – намагаючись також зберегти тісні стосунки з партнерами великої Євразії [3, с. 6-7].

Аналізуючи стан національної консолідації стосовно політичних проблем європейського вибору України, варто виокремити наступні чинники. По-перше, в країні не існує виразного таяжіння до вектора консолідації; більше всього воно є виявом лише однієї з парадигм внутрішнього політичного життя країни. По-друге, самі засади потенційно можливої консолідації залишаються предметом гострих дискусій чи навіть політичної боротьби і є недостатньо усвідомленими і аргументованими різними суспільними та політичними силами. По-третє, питання національної консолідації є не тільки предметом і полем, а й стратегічним ре-

ресурсом та тактичним засобом боротьби, а інколи навіть основою функціонування окремих партійно-політичних сил [6, с. 53].

Важливо наголосити на тому, що досягнення національної консолідації не зможуть стати реальною дійсністю лише в результаті фактичної й очевидної перемоги однієї сторони над іншою у сенсі прямого зіткнення. Доведення переваг європейського вибору України має відбуватися у площині постійного діалогу, відкритого до аргументованого толерантного, конструктивно-критичного зіставлення суспільних цивілізаційних цінностей, які сповідаються, де замість догм реально аналізуються узгоджені оцінки й відповідно забезпечується вихід на узгоджені цивілізаційні стратегії.

На наш погляд, важливим є забезпечення консенсусної парадигми у підході до трактування тих гострих дискусійних проблем історичного минулого та політичного сьогодення України, які уповільнюють практичну реалізацію цивілізаційного вибору нашої держави. Потужним інтегральним інтелектуальним чинником, який сприяє поглибленню процесів національної консолідації, залишаються фундаментальні дослідження світової та вітчизняної соціогуманітарної науки, наприклад, у дослідженні такого суспільного феномену, як націоналізм. Відомий зарубіжний дослідник Л. Грінфельд у своїй оригінальній праці визначив націоналізм як «секулярну та гуманітарну свідомість, яка ґрунтується на принципах народного суверенітету та егалітаризму» [8, с. 107].

Зауважимо, що всі зазначені ним особливості суспільно-політичного явища притаманні будь-якому націоналізму у світовій історії, у тому числі й українському. Подібні глибоко наукові дефініції складних і дискусійних понять політичної історії і теорії унеможливають деконсолідувачі за характером та псевдонаукові за змістом полемічні битви та політичне протистояння прибічників різних моделей геополітичного вибору України. Важливо зрозуміти, що інтеграція – це не лише партнерство і взаємовигідне співробітництво. З точки зору сучасного підходу до змісту поняття «інтеграція» як правової категорії, інтеграцією вважається процес, за допомогою якого держави передають право реалізації частини своїх суверенних прав на користь створюваної єдиної інституційної структури для забезпечення реалізації їх спільних інтересів за допомогою норм права [5, с. 17].

Отже, крім загалом високої ефективності європейської моделі суспільного розвитку, національно консолідованій спільності в Україні, крім безперечних позитивних переваг, варто звертати увагу і на цілком можливі ризики, пов'язані з реалізацією європейського проекту, наприклад, із забезпеченням національного суверенітету України. Відомо, що протягом 22 років незалежного існування Україна не знавала серйозних зазіхань на свій суверенітет. Останніми свідченнями про опосередковані наміри і дії з певного обмеження суверенітету України можуть слугувати, наприклад, події довкола о. Зміїний або опублікована в італійському політологічному виданні «Лімес» карта Європи, на якій через 10-15 років Україні майже не залишається місця [7, с. 35].

Незважаючи на те, що в цілому національний суверенітет України не перебуває в загрозовому стані і поки що не спостерігається слідвертих дій щодо його обмеження, питання захисту і зміцнення суверенітету слід вважати досить актуальними, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів у нашій країні. На думку фахівців, вони потребують наукового аналізу і осмислення як у прогностичному, так і в рекомендаційному аспектах [12, с. 5].

Варто вказати і на те, що питання національної консолідації українців потребують системного, виваженого підходу до інтеграції України в європейський

соціокультурний та науково-освітній простори. Експерти, констатуючи слабкий прогрес України на цьому шляху, акцентують увагу на необхідності оновлення базових концепцій розвитку в освітній та інформаційній сферах, поглиблення конвергенції наукових досліджень і вищої освіти, погодження існуючої мережі вищих навчальних закладів з європейськими вимогами [4, с. 127].

Таким чином, процеси національної консолідації та європейської інтеграції України не лише діалектично, органічно взаємопов'язані між собою, але і є необхідною передумовою для виваженого, перспективного успішного цивілізаційного вибору українців. Перш за все, феномен цієї синтетичної єдності як потужного каталізатора євроінтеграційних процесів потребує поглибленого теоретичного аналізу і творчого осмислення вітчизняною соціогуманітарною наукою, яка, безумовно, є важливим імперативним чинником для входження нашої країни у вільний інтелектуальний простір Європи. Без цього українська національна ідея є гіпотетичною і практично нездійсненною.

Список використаних джерел

1. Виступ Президента України під час урочистостей з нагоди 20-ї річниці незалежності України в Палаці «Україна» //Трибуна. – 2011. – № 7-8. – С. 4-8.
2. Загнітко А.П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. /А.П.Загнітко, І.А.Щукіна. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 704 с.
3. Європейська інтеграція України: поточна ситуація, завдання та пріоритети державної політики: мат. засідання «круглого столу» / за заг. ред. О. В. Снігір. – К.: НІСД, 2010. – 64 с.
4. Європейський проект та Україна: монографія /А.В.Єрмолаєв, Б.О.Парахонський, Г.М.Яворська, О.О.Резнікова [та ін.]. – К.: НІСД, 2012. – 192 с.
5. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі. – К.: Оберіг, 2012. – 76 с.
6. Консолідація українського суспільства : сучасний етап, проблеми та перспективи : матеріали засідання «круглого столу» / за ред. А. В. Мальгіна; Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Сімферополі. – Сімферополь: СФ НІСД, 2005. – 168 с.
7. Консолідація зусиль суспільства, політиків, вчених, бізнесменів щодо визначення стратегій регіонального розвитку : матеріали міжнародного форуму (15-16 жовтня 2009 р.), Одеса, Україна; укл. С. К. Хаджирадева. – Одеса: Друк, 2009. – 132 с.
8. Национализм в мировой истории /Под ред. В.А.Тишкова, В.А.Шнирельмана; Ин-т этнологии и антропологии им. Н.Н.Миклухо-Маклая РАН. – М.: Наука, 2007. – 601 с.
9. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні /М.В.Попович та ін. – К. : Український центр духовної культури, 2005. – 328 с.
10. Национальная идея России : учебное пособие / под ред. проф. Б.А.Аникина. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков Ко», 2002. – 326 с.
11. Национальная идея: страны, народы, социумы / [отв. ред. Ю.С.Оганисян]; Ин-т социологии РАН. – М.: Наука, 2007. – 421 с.
12. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 112 с.